

E NACIONALIKANE MINORITETENGERE HAKIA (PRAVIA) ZORAKERENA PE

FAKTAPATRIN

I radža (vlada) ko mart masek 2009 berš presentirindža jek nevi minoritetikani politikani strategia ki propozicia Kotar priznajbe dži ko korkorizor – e radžakiri strategia bašo nacionalikane minoritetia (prop. 2008/2009:158).

E startegia isi pherdo javeripa kaj te šaj te zorakeren o hakija bašo nacionalikane minoritetia thaj te zorakeren o ambicie bašo odova sar te praktizirinel pe i minoritetikani politika.

I radža čhivela 70 miliojna krune bašo o reforme so kalen te keren pe kotar o 2021 berš. Odolea o budžeti baši minoritetikani politika ovela komaj 80 miliojna krune. O parlamenti ojaphendža baši akaja propozicija ko 10juni 2009 berš.

PALUNIBE

I minoritetikani politika ljlilja te praktizirinel pe kotar o 2000 berš odolea so i Švedia ratificirindža e Evropakiri godidejaskiri ramkonvencija bašo arakhibe e nacionalikane minoriteten thaj o kanuni(zakoni) bašo katorphuvjakere ja pale minoritetikane čhibja. O cili e švedikane minoritetikane politikakoro tano te del pe arakhibe bašo nacionalikane minoritetia, te zorakerel pe olengoro šaipe bašo uticibe thaj te del pe dumo bašo istorikane minoritetikane čhibja te šaj ola te ikeren pe dživde. O nacionalikane minoritetia ki Švedia tane: o javudie, o roma, o samia, o švedikane fincia thaj o tornedalcia. O minoritetikane čhibja tane javudikani čhib, romani čhib, samikani čhib, finsko čhib thaj i meankieli čhib.

O iskustvia sikavena kaj tano pharo te resel pe o cili baši minoritetikani politika thaj na ljlilja pe dovolno ko obzir e minoritetengere potrebe.

O Evropakoro godidejbe ko plo kontroliribe dikhlja kaj i švedikani minoritetikani politika trebela te ovel šukareder (pošukar) ko but oblastia.

Odoleske akana ki radžakiri minoritetikani politikani strategia isi buča kaj te šaj te:

- Sigurinkerele jek šukareder ikeribe ko minoritetikane konvencie kotar o Evropakoro godidejbe
- Pratinel pe šukareder sar kerela pe ko čačipe i minoritetikani politika
- Kerel pe buti mamuj (protiv) diskriminiribe e nacionalikane minoriteten thaj te na oven čhivde ko pharipe
- Zorakerel e nacionalikane minoritetengoro korkorizor thaj uticibe
- Lokheder te arakhen pe o nacionalikane minoritetikane čhibja.

REGERINGSKANSLIET

Integrations- och
jämställdhetsdepartementet

E NACIONALIKANE MINORITETENGERE HAKIA (PRAVIA) ZORAKERENA PE

NEVO KANUNI (ZAKONI) BAŠO NACIONALIKANE MINORITETIA

Jek nevo kanuni bašo nacionalikane minoritetia thaj minoritetikane čhibja SFS (2009:724) ka avel ko than e akanutne kanunenge bašo hako (pravo) te istemalkerel pe i samikani čhib, finsko čhib thaj meankieli čhib (SFS 1999:1175, 1999:1176). Ka oven javeripa thaj ko kanuni bašo samikanoting (SFS1992:1433) thaj ko socijalikano bučakoro kanuni (SFS2001:453). Akala javeripa khuvna ki zor kotar o 1 januari 2010 berš.

E Švediakere internacionalikane so ljlilja upri peste značinelaj kaj disave minoritetikane hakija ka oven čače kerde ki sa i phuv. Odoleske sopandž nacionalikane minoritetia ka oven dolde kotar o nevo kanuni. E vlastenge ka del pe jek nevi buti te informirinen e nacionalikane minoriteten bašo olengere hakija (pravija) sar so terdžola ko nevo kanuni. Ka anel pe jek specialno dužnost kaj te šaj te arakhen pe o nacionalikane minoritetia thaj te ločharel pe i buti bašo olengere čhibja. Ki Švedia ka ločharel pe e nacionalikane minoritetengoro šaipe te arakhen thaj te barakeren pli kultura, odova važinela thaj bašo e čhavengoro angledžajbe ko kulturikano identiteti thaj ki pli minoritetikani čhib.

O ADMINISTRIKANE THANA (FÖRVALTNINGSOMRÅDEN) OVENA BUTEDER

O zoralo minoritetikano arakhibe baši samikani čhib, finsko čhib thaj meankieli čhib kova so akana važinela ko ehta komune ko Norrboten, o adžahar anavjarde administrikane thana (förvaltningsområdena), geografikane ola ovena buteder thaj ola ka oven ko butede komune. Odova značinelaj kaj buteder manuša šaj te istemalkeren (upotrebinen) i finsko čhib thaj i samisko čhib keda ka ovel olen kontakti e vlastencar thaj buteder manušen ka ovel olen hako (pravo) ki angliškolakiri buti ki pli čhib a ko phurengoro arakhibe ka kerel pe buti ja sa ki finsko čhib ja pale jek kotor ki finsko čhib respektivno samikani čhib.

O kanunime thana baši finsko čhib buvljarena pe ko 18 neve komune. Odola komune tane: Botkyrka, Eskilstuna, Hallstahammar, Haninge, Huddinge, Håbo, Köping, Sigtuna, Solna, Stockholm, Södertälje, Tierp, Upplands Väsby, Upplands-Bro, Uppsala, Älvkarleby, Öster åker thaj Östahammar. O purane kanunime thana tane: Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala thaj Övertorneå.

O kanunime thana baši samikani čhib buvljarena pe ko 13 neve komune. Odola kommune tane: Arvidsjaur, Berg, Härjedalen, Lycksele, Malå, Sorsele, Storuman, Strömsund, Umeå, Vilhelmina, Åre, Älvdalen thaj Östersund. O komune so panda angleder tane kanunime thana tane: Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk thaj Kiruna.

O kanunime thana baši meankieli čhib na buvljarena pe. O thana baši akaja čhib ačhona sar angleder: Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala thaj Övertorneå.

O komune so ovena dolde kotar akava olenge dela pe raštrane (državno) ekonomikano dumodejbe bašo olengere barekerde troškia so kerela o nevo zakoni. Thaj e javere komunen ka ovel šaipe korkorikamutne (samovolno) te khuvn ko kanunime thana thaj odolea olengeda šaj dela pes raštrano ekonomikano dumodejbe. Keda jek komuna rodela te khuvel korkorikamutne tigani odoja tani i radža (vlada) so anela rešenje.

ZORAKERIBE O HAKIJA (PRAVIA) AVRI KOTAR O KANUNIMET HANA

Sakone manuše isi pravo te istemalkerel i finsko čhib, meankieli čhib respektivno i samikani čhib ko kontakti e vlastencar te isi džiko maškar o personalni so džanela šukar odoja minoritetikani čhib. Sakone manušeske ka del pe šaipe ko phurengoro arakhibe ki finsko čhib, meankieli čhib respektivno samikani čhib, odova ka kerel pe te isi e komuna personalni so džanena odola čhibja.

E NACIONALIKANE MINORITETENGERE HAKIA (PRAVIA) ZORAKERENA PE

Odoleske e kanunime thanengere vlastia (förvaltningsmyndigheterna) ka keren so šaj te kaj te ovel manuša so ka ovel olen džaniba ki finsko čhib, meankieli čhib thaj ki samikani čhib kori so ka trebel ko kontakti e vlastencar ja pale ko phurengoro arakhibe. Odova značinela javerkeriba (promene) ko socijalikano bučakoro o kanuni.

Sakone jekhe isi pravo te istemalkerel i finsko čhib thaj i samikani čhib ko ple hramutne (pismeno) kontaktia e parlamentarencar, e Justiciekancelarea, e Siguribaskere kasaja, e Deisibaskere kerija (porezikane vlastencar) thaj e Diskriminiribaskere ombudsmanea ko asavke buča kori so jek dženo tano jek kotor ko disavo procesi ja pale sar reprezentanti ko jek procesi.

POHALJOVDO ODGOVORNOST KOTAR O VLASTIA

Bašo o ikeribe ko dživdipe e Evropakere godidejbaskere minoritetikane konvencie, trebela te ovel po haljovdi e vlastengiri buti. I Trujali radža (Länstyrelsen) ko Stockholm trujalipe thaj o Sametingo dela pe olenge i buti te dikhen sar kerela pe ki praksa i minoritetikani politika. Akala vlastia godidejbaja, informaciaja thaj javere asavke bučaja ka del dumo avere administratikane vlastenge bašo keribe o kanuni ki praksa thaj ko maškarbutikeribe e dolde komunencar te keren jekhethane buti te šaj te buvljaren pe o administratikane thana.

E Trujale radžake ko Stockholmeskoro trujalipe thaj o Sametingeske dela pe i buti te keren buča kaj te šaj te bajroj o džanibe thaj o svestnost bašo o nacionalikane minoritetia thaj e Švediakere narodno hakalo (pravno) dajatve (dužnostia). E Sametingeske dela pet haj i buti te kerel jek webpatrin thaj bašo minoritetia thaj te odgovorinel bašo odova.

O Sametingo kotar akana ka anel agorlejbe (odluka) bašo cili a na samo te ingarel i buti baši i samikani čhibjakiri buti. O Parlamenti thaj i Radža šaj formulirinena generalno o cili baši nacionalikani čhibjakiri politika, ama o odgovornost bašo e cilengoro preciziribe baši andruni samikani čhibjakiri buti trebela te ovel ko Sameting.

E Diskriminering ombudsmaneskiri pikodesutni buti bašo o nacionalikane minoritetia trebela džal odoreder (ponodori). O nevo diskriminiribaskoro kanuni (SFS2008:567) dela e Diskriminiribaskere ombudsmaneske šukar uslovja kaj te šaj ov thaj odoreder te kerel buti bašo jekhajek (isto) hakija (pravija) thaj šaipa bašo o nacionalikane minoritetia, odova ola šaj kerena maškar o javera buča te barakeren o džanibe bašo diskriminiribaskere pučiba ko akala grupe.

ZORARDO UTICIBE

E nacionalikane minoritetengiri korkorizor thaj uticibe trebela te ovel zorardo odolea i Švedia ka praktizirinel šukareder o minoritetikane konvencie. Šukareder šaipa bašo uticibe e nacionalikane minoritetenge tano but važno kaj te šaj te dikhen pe e gruppengere potrebe ko sarinipe (društvo).

E nacionalikane minoritetengoro hako (durustipe, pravo) bašo uticibe terdžola ko kanuni bašo nacionalikane minoritetia thaj minoritetikane čhibja. But i važno te del pe e nacionalikane minoritetenge šaipe bašo dogovoribe ko lokalno nivo, odoleske so ko odova nivo anena pe but rešenja kolencar dolena pe but manuša.

O organizacianikano dumodejbe bašo organizacie so reprezentirinena e nacionalikane minoriteten ka ovel bareder kotar o 2010 berš. Specialno tano važno te del pe prioritati bašo nacionalikane minoritetengere uslovja te šaj te keren funkcionalikane lafiphandibaskere (dogovoribaskere) modelia ko administratikane thana.

ČHIJBEBUČA (ZALAGANJE) KAJ TE ŠAJ TE ZORAKEREN PE O MINORITETIKANE ČHIBJA

O nacionalikane minoritetikane čhibjengoro avutnipe (budućnost) ki Švedia tano nasigurimo. Disave kotar o čhibja sars oj i sydsamisko savi tani ki but phari situacia.

E NACIONALIKANE MINORITETENGERE HAKIA (PRAVIA) ZORAKERENA PE

Trebela te čhiven pe aktivna čhijbebuča kaj te šj te zorakerel pe, arakhel pet thaj te dživljaren pe pale o nacionalikane mminoritetikane čhibja. Te dživljarel pe pale jek čhib značinel te kerel pe buča či jek čhib soj k but phari situacia pale te uštel upre, odolea so ko primer pale te vakerel pe kotar but manuša.

Osim kotar o buča so ka čhiven pe kaj te šaj te ločharen sakone manuškoro šaipe te istemalkerel (koristinel) i minoritetikani čhib ko kontakti e vlastencar, ka keren pet thaj duj samikane čhibjakere centria ko sydsamisko thana ko Östersund thaj ko Tärnaby. O Sameting tano šeralo manuš bašo akala čhibjengere centria kola so ka ovel olen avruni buti kaj te šaj te barakeren thaj stimulirinen bareder istemalkeribe (upotrebibe) i samikani čhib.

I RADŽA PLANIRINELA te rezervirinel specialno love kotar o budžeti ko 2010 berš bašo pale dživljaripe (revitaliziribe) e nacionalikane minoritetikane čhibjenge. Akala love ka istemalkeren (koristinen) pes bašo buča so ka rigaren (usmerinen) pe prema sakova manuš, akala love ka ulaven pe adžahar so ka bičhalel pe molba thaj i radža ka odlučinel kova vlasti ka kerel buti odolea. Ka čhiven pe panda love bašo čhibarakhiskoro butikeribe ko nacionalikane minoritetengere čhibja thaj hemanglal ka del pe prioriteti baši meankieli čhib. Kaj te zorakerel pe i samikani čhib ka barakerel pe o šaipe bašo integririmo samikano sikljojbe, odova ka lel te ovel kotar o 2010 berš (integririmo samikano sikljojbe kerela pe ko komunalikane fundavne (osnovna) škole thaj odova značinel kaj e sikljoyneske dela pe kotor sikljojbe samikane kotorencar thaj sikljojbe ki samikani čhib kova tano avri kotar o sikljojbe ki dajakiri čhib).

THANENGERE ANAVA KO MINORITETIKANE ČHIBJA

E thanengere anava ko minoritetikane čhibja tano jek but kuč kotor kotar o kulturikano mangini kova so trebela te arakhel peaktivno kotar e društvoskere reprezentatia. Kaj te šaj te ovel dikhlo akava kulturikano mangini dela pe e Vägverketeske buti te buvljarel pli buti te čhivel plakatia bašo thanengereanava ko minoritetikane čhibja. Raštrane (državna) thaj komunalikane vlastia trebela te keren te arakhen pe thanengereanava ko minoritetikane čhibja thaj te keren te dikhel pe o minoritetikane čhibja ko plakatia ja pale javere nišanencar. O thanengereanava ko minoritetikane čhibja trebelate istemalkeren pe sar anava ko poštakere thana.

TE DŽANEL PE BUTEDER

Panda informacia bašo nacionalikane minoritetia, minoritetikani politika, minoritetikane konvencie thaj baši i propozicia 2008/09:158 šaj dikhela pe ko radžakere webriga www.manskligarattigheter.se thaj www.regeringen.se/integration.se

I propozicia šaj kinela pe ko Riksdagens tryckeriexpedition, telefoni 08-786 5810 ja pale šaj huljarela pe kotar www.regeringen.se

Pučiba bašo e matrialeskoro soisibe dela pe dževapi (odovorinela pe) kotar o Enheten för diskrimineringsfrågor, Integriribaskoro thaj jekhajekhipaskoro departamenti, telef. 08-405 10 00.

REGERINGSKANSLIET

Integrations- och
jämsällhetsdepartementet